

CO SE DĚJE JINDE

Čtenářské kluby – Učíme se z vlastní zkušenosti

Irena Poláková

Brána ke vzdělávání – školní čtenářské kluby

Vítejte na palubě... na palubě lodi *Školní čtenářské kluby*. Paluba je nám metaforou společně trávené cesty směřující k stejnému cíli.

Projekt obecně prospěšné společnosti Nová škola, který je financován z prostředků ESF a státního rozpočtu ČR prostřednictvím OP VK.

Staráme se o sebe sama

Učíme se, učíme, učíme se, učíme... Něco nám jde lépe a něco i hůře než na začátku. Obvyklá spirála, zdá se. Krok dopředu, krůček zpět, krok dopředu, krůček zpět. Nadšení z první týdnů opadá a teď je čas i pro radost z práce.

Často přichází mimoděk, z bezprostřednosti dětí, z toho, že je kluby baví. Leckdy ale musíme usilovat, aby se pečlivě neukryla pod nánosem provozních povinností a chvilkových nezdarů. V klubové práci jsou velmi cenné supervize, jichž jsme se dotkli v minulém čísle. Zdrojem poznání jsou ale i naše vlastní zkušenosti – podrobné plánování klubových setkání a následné zhodnocení toho, jak se nám práce zdařila. Své dosavadní zkušenosti s plánováním schůzek a psaním reflexí sepsalo několik členek našeho týmu – vedoucích klubů. Věříme, že mohou být inspirativní nejen pro čtenářské kluby, ale i pro běžnou výuku.

Aktuální informace o klubové práci najdete na: <http://www.novaskola.org/klub/>, nebo na Facebooku – Školní čtenářské kluby.

Pozdrav z Liberce

Do tvorby reflexí na klubovou činnost se mi ze začátku nechtělo. Zdálo se mi, že je to jen jedna z nutných povinností, které je třeba plnit, aby se tzv. vlk nažral a koza zůstala celá. Když jsem ale začala zpracovávat svou první reflexi, musela jsem svůj skeptický pohled změnit. Nejenže mě práce pohltila a bavila. Především jsem si ale celý klub krok za krokem zrekapitulovala a zhodnotila.

Krátké zhodnocení sice děláme s kolegyněmi průběžně během klubu a i po jeho skončení, já sama si pak ještě v duchu hodnotím, jak se nám ta která aktivita vydařila, ale nikdy nejdu do takové hloubky jako při psaní reflexe. Soustředím se postupně vždy na jednu činnost a jmenovitě hodnotím, jak kdo pracoval, jak reagoval, co se mu dařilo, nebo naopak nedařilo. Vybaví se mi přitom řada detailů, které bych jinak opomněla. Pomáhá mi to děti lépe poznávat, nejen co se týče jejich čtenářských a dalších dovedností, ale i po osobní stránce. Někdy mne až při psaní napadá, jak bychom měli u dětí dále postupovat, např. kdo potřebuje víc individuální pozornosti, v čem konkrétně je třeba děti podpořit, kdo je čtenářsky celkem zdatný, a je proto třeba využít jeho potenciál, aby se v klubu nenudil.

Reflexe mi také pomáhá sledovat vývoj dětí, porovnávat, v čem se po určité době zlepšily, co se jim podařilo, v čem vynikly. Někdy si už během klubu píšu poznámky, abych si vše lépe pamatovala.

Tvorba reflexe je ale také zrcadlem naší práce. Bez reflexe bych velmi často zhodnotila klubovou činnost jako celkem dobrou, podařenou, že děti bavila a podobná neurčitá vyjádření. Až psaní reflexe mě nutí skutečně objektivně zhodnotit, jak se nám ta která aktivita vydařila, zda se nám podařilo splnit vytčený cíl, jak jsme aktivitu časově zvládli, kde bylo třeba aktivitu upravit, aby odpovídala schopnostem

Foto: O. Polák.

Foto: O. Polák.

Foto: O. Polák.

děti v klubu, kde jsme byli nuceni improvizovat, aby se děti dokázaly dále soustředit.

Někdo by snad mohl v tomto bodě namítnout, že to si přece musíme tak jako tak pamatovat. Také jsem o tom byla přesvědčená. Pravda je, že jsem jednou psaní reflexe o několik dní odložila. A už po těch pár dnech jsem pracně lovila z paměti, co přesně jsme v té které chvíli k aktivitě (čtení s předvádáním z obrázků knihy *Jako ty!*) přidaly, aby si děti odpočinuly a soustředily se na další práci. Poučená nyní tvořím reflexe co nejdříve po klubu, dokud mám vše v čerstvé paměti.

Bohužel, často jsem musela v reflexi konstatovat, že jsme něco nestihli. A to především z toho důvodu, že děti si hodně chtějí povídat, sdílet. Někdy jsme proto aktivitu dokončili v dalším klubu, někdy jsme vynechali „jen“ závěrečnou aktivitu. Díky reflexím jsme také zjistily, že u menších dětí, především u prvňáků, druháků a třetáků, kteří mají nějakou dysfunkci či čtenářský handicap, se lépe pracuje s menším počtem dětí. Ideální je okolo pěti, šesti dětí. Všem se můžeme během práce individuálně věnovat, všechny děti se dostanou ke slovu, mají dostatečný prostor a přitom tvoří celkem klidný celek. Při větším počtu jsou méně soustředěné, neklidné, často mají pocit, že na ně „není vidět“ a samozřejmě ani my jim nemůžeme věnovat tolik pozornosti.

Reflexe mě utvrzuje v tom, že má práce – respektive čtenářské kluby – jsou smysluplné.

*(Radka Vojáčková, čtenářské kluby
ZŠ U Soudu Liberec)*

Reflexe klubových reflexí

Projekt *Školní čtenářské kluby* probíhá skoro půl roku. My všichni, kdo v klubech pracujeme jako vedoucí, jsme za tu dobu napsali už pěknou řádku klubových reflexí. Jsou k něčemu dobré? Není to jen formalita? Mohou posunout náš klub k naplnění cílů, tedy ke břehu „Kam chceme doplnout“? Mohou pomoci dětem z klubů ke čtenářství? Správně by měly. Pokud si dobře vybavuji úvodní školení na Olšance, tak jedna z klíčových informací k projektu byla, že vstupujeme do experimentu. V experimentu jde o pozorování a následné vyhodnocování hypotéz. Experiment není ovšem pouhé pozorování, je to pokus, kterému určujeme podmínky. Reflexe by mohla být takovým deníkem experimentálního vědce, kde hned za vyhodnocením pokusu ukončeného (reflexí) jsou zapsány plánované podmínky dalšího pokusu, naše příprava nové klubové schůzky.

Poprosila jsem všechny vedoucí čtenářských klubů v ZŠ a MŠ T. G. Masaryka v Hlavečnicku (včetně sebe), aby nahlédly do svých vědeckých deníků a zodpověděly mi několik otázek:

Jakým způsobem řešíš reflexi klubové schůzky? (Myslím, než to zapíšeš...)

Eva: Jak už jsme si řekly, většinou reflexi řešíme s Martinou hned při cestě domů, když jsou zážitky ještě čerstvé.

Martina: Nejprve ústně s klubovou kolegyní (Evou) při společné cestě domů. Řekneme si, co shledáváme za povedené, a co naopak příště raději nebude zkoušet. Zhodnotíme také, v jakém rozpoložení byla naše skupina dětí. Zda se nálada jedinců vážně podepsala na průběhu schůzky. V písemné reflexi klubových setkání se s kolegyní střídáme a v jejím zápisu se odráží naše ústní zhodnocení.

Helena: Nevím, jestli otázce dobře rozumím, ale pokusím se ti napsat to, nad čím uvažuji.

Z počátku jsem do klubka jezdila s názorem, že vše, co si připravím, bude děti určitě zajímat. Brzo mě z toho omylu vyvedly. Učila jsem se poznávat, jak se děti chovají, pokud je jich více pohromadě, to pro mě byla novinka – a stále je. Zrovna tak pohotová komunikace, výstižná napomenutí, přirovnání. Na jejich chování a hlavně projev zájmu o dané téma se snažím reagovat hned. Pokud vidím, že je něco nezajímavé, nemá cenu je u toho držet a snažím se okamžitě zadaný úkol urychlit, změnit, doplnit, ale ne vynechat.

Tereza: Vždy jde především o bezprostřední dojem ze schůzky, z toho, jak se nám povedly či nepovedly připravené aktivity. Musím přiznat, že většinou jde o hodně subjektivní a emotivní pohled. Naštěstí máme tyto pohledy dva a často velmi rozdílné. Proto s Helenou diskutujeme a snažíme se svá stanoviska objektivizovat.

Stavíš na své reflexi další přípravu, ne třeba hned následující schůzky?

Eva: Víím, že má být reflexe psána s ohledem na cíle schůzky, ale já vždycky řeším spíš to, jak se děti projevily v rámci kázně. Ale ono to s tím souvisí: nebaví je to nebo „nezvládají“ – zlobí, baví je to a jde jim to – jsou v pohodě. Jsou to vesměs dost individuality, takže je někdy dost těžké odhadnout, co je chytne a co ne (s ohledem na témata).

Martina: Když nějakou činnost vyhodnotíme jako povedenou, je celkem jisté, že v některé z nadcházejí-

Foto: O. Polák.

Foto: O. Polák.

cích schůzek použijeme činnost podobnou. Během trvání klubu jsme také ustálily průběh činností, které používáme pravidelně.

Helena: Určitě. Snažím se nedělat věci, které je nezájímaly. Třeba jen poslech delšího textu bez doprovodného programu, jako je kreslení, vyjádření pohybem, hrou. Aktivit může být daleko více. A naopak, zjišťuji, jak s dětmi pracovat, aby je práce s textem zajímala, bavila.

Tereza: Z počátku jsem měla již dopředu naplánováno několik schůzek, když jaksi nevycházely podle plánu, začala jsem stavět na reflexi. Ať už z hlediska, co děti baví, nebaví, tak i z pohledu, co umí, neumí a co by umět měly nebo alespoň mohly. Dalším posunem k „maximálnímu využití reflexe“ jsou konzultace s regionální koordinátorkou. Především je to zasvěcený a zároveň nezúčastněný pozorovatel, navíc schůzku hodnotí spolu s nabídkou aktivit pro další setkání. Z nich si potom většinou některou vybírám.

Máš nějaký příklad?

Eva: Konkrétně jsme se třeba obávaly čtení dlouhých úryvků (*Holčička s náhradní hlavou*) kvůli pozornosti, no, a překvapivě to šlo v pohodě. Naopak – téma skřítků bylo zpočátku pro děti asi nezábavné, byly tak rozjeté, že jsem myslela, že snad uteču (je sice fakt, že na tom měla zásluhu i přítomnost Ireny – regionální koordinátorky, a hlavně jejího muže jako fotografa), ale i tak nakonec všechny pracovaly a zvládlo se to.

Martina: Scházíme se na koberci, klubovou činnost začínáme zvonečkem a zhodnocením čtenářské aktivity dětí během uplynulého týdne. Začleňujeme skupinové práce a práce ve dvojicích. Prokládáme činnost dětí předčítáním, zvukovým/obrazovým záznamem či videem k tématu. Na konci setkání v různých obměnách s dětmi hodnotíme uplynulé činnosti, popřípadě získané znalosti.

Helena: Určitě. Létání a letiště. Pokud jsme jen četli a prohlíželi obrázky, zájem byl malý, jakmile jsme přidali kreslení a lepení obrázků, šlo nám i povídání.

Příště samozřejmě čtení, ale ještě něco k tomu. Je jedno jaká aktivita, ale zaměstnat mozek, případně ruce a nechat tvořit.

Tereza: Například v loňském roce jsme při čtení zažívaly krušné chvíle – buď se větší děti nudily, nebo menší zlobily. Tehdy ovšem chodilo do klubu 23 dětí od pěti do osmi let. Začaly jsme na čtenářské akti-

vity děti dělit do dvou skupin a náročnost činností stupňovat podle věku. Došlo k výraznému zklidnění a zároveň bohatšímu programu. Další příklad vzešel ze společné reflexe schůzky s regionální koordinátorkou, která mě upozornila na moji mimoděk pronesenou větu: „Děti neví, co je příběh!“ Z toho vzešla série čtenářských aktivit, na jejímž konci má stát příběh, vnímaný, převyprávěný a snad i vytvořený.

Máš zkušenost, že díky tvé reflexi se děti něco nového naučily nebo jsi zjistila, co nebo jak by bylo dobré dětem zprostředkovat?

Eva: Obecně jsme se poučily, že bychom po dětech neměly chtít moc, což se týká třeba vyhledávání informací v knížkách a psaní zjištěného. Trvá jim to příliš dlouho, pro některé to je fakt těžké (vybrat to důležité nebo vůbec se s tím poprat), a tím je to přestává bavit. Takže zadání umírňujeme na zjištění jedné informace s tím, že se budou naše nároky zvyšovat. Zkrátka to nevzdáváme, čas od času to vždycky zařadíme do programu, protože si myslíme, že je k jejich dobru se to naučit (viz příští schůzka Cestování časem – starověký Egypt). Věříme, že si to časem osvojí.

Martina: Díky společným reflexím se děti zdokonalují ve vyjadřování, naslouchání druhým, akceptování názoru druhého, hodnocení své práce.

Helena: Na toto nedovedu přesně odpovědět. Myslím si, že stále hledáme prostředky, jak děti naučit vztahu ke knihám a co ony od nich mohou očekávat.

Pokud se nám podaří to, že děti vezmou knihu a budou ji považovat za dobrého kamaráda, budeme úspěšné. A pokud to přes své děti pochopí rodiče a budou s dětmi číst dvacet minut denně, jak je doporučováno, budeme velice úspěšné.

Tereza: To, co jsem již řekla. Příběh, vnímat ho tím, že mu rozumím, předvídám, vnímám charakter postav apod. Jsme stále v procesu, ale myslím, že na konci může stát dítě, které chce slyšet nebo číst příběh, protože má již nějaká očekávání, která chce skrze knihu naplnit.

Máš zkušenost nebo alespoň dojem, že ses díky reflexi „poučila z chyb“?

Martina: Ano. Příkladem je zařazení krátké hry či dramatizace pro navození atmosféry a zklidnění dětí. Dnes jsme třeba předváděli chování psa – jak poznáme, že se pes bojí, má špatnou náladu, má radost, žádá o pamlsky, něco upoutalo jeho pozornost, je unavený.

Helena: Myslím si, že chybovat je lidské. Měla bych asi říci, že když udělám chybu, jsem poučena a vícrát to neudělám. Osobně si myslím, že děti se během roku rozumově vyvíjejí a je možné, že chyba, kterou udělám teď, za půl roku chybou nemusí být. Zkušenost s tím nemám, je to můj osobní názor.

Tereza: Moje vlastní otázka – původně pro druhé – mě vede k zjištění, že vlastně nechci vidět své chyby. A co je vlastně chyba v rámci čtenářského klubu? Určitě to, že křičím na dítě, co roztrhá krabici na fixy, ale k tomu nepotřebuji reflexi. Ostatní jsou asi spíš slepé uličky, ale jak říká Helena, třeba jen pro tuto chvíli. Mám zkušenost, že reflexe je v tomto případě nezbytná. Například poslouchání předčítaného příběhu

je pro mé vlastní děti nejmilejší chvílí dne. A čím déle trvá, tím lépe. Ale v klubu je to slepá ulička, zjistily jsme to několikrát. Ač bychom s Helenou tudy šly nejraději, nejde to. Ač bychom raději četly kupř. všechny nezkrácené kapitoly *Medvídka Pú*, krátké, vymyšlíme berličky čtenářských aktivit a četly jsme i Disneyho *Púa*, sice se nelíbil nám, ale líbil se dětem. Reflexí se snažím poznat, zda se setkal zájem a pochopení dětí s čtenářskými cíli, které nechci pouštět ze zřetele. Podle toho pak propříště přidávám či ubírám na jedné nebo na druhé straně. Shrnuto, nejzásadnějším poučením pro mne byl a stále zůstává reflektovaný nezájem dětí o nějakou činnost, aniž bych přestala směřovat k našim „zalamínaným“ cílům.

Doufám, že vás vaše vlastní reflexe naší reflexe klubových reflexí ozáří jako reflektor a vaše kluby udělá tak reflexní, že budou do tmy odrážet světlo, které tam přivádíte...

Za rozhovor děkuji Evě Fundové, Martině Břeňové a Heleně Holanové, vedoucím klubu ze Základní školy Hlavečnick.

(Tereza Nakládalová, vedoucí klubu v Hlavečnicku)

Učíme se z vlastní zkušenosti

Do práce v čtenářském klubu jsem se vrhla s velkým nadšením, plna velkých myšlenek, skvělých nápadů a smělých cílů. Po čtyřech měsících práce v klubech mi zůstalo velké nadšení, čtvrtěční schůzky jsou pro mě stále pohlazením na duši. Myslím, že i nápadů mám stále dost, i když už si nejsem úplně jistá, zda jsou tak skvělé. Jen velké myšlenky a smělé cíle jsem musela trochu umírnit. Rozhodně mi v tom pomáhají i pravidelné záznamy o klubové práci:

Z deníku kapitánky plachetnice Herodes (aneb Jak nám to jde ve čtenářském klubu)

19. dubna 2012

Jednalo se o první schůzku posádky, hlavním cílem bylo vzájemné bližší poznání, abychom si utvořily představu, co od dětí můžeme očekávat. Text byl proto velmi jednoduchý.

Některé děti byly hodně unavené, měly problém s koncentrací. Naši práci také hodně narušoval poměrně velký hluk z chodby.

Podařilo se navodit velmi příjemnou atmosféru, vybrat pro děti zajímavý a přiměřený text, připravit zajímavé aktivity. Dětem se na schůzce líbilo a těšily se na další.

Myslím si, že na dalších schůzkách bude potřeba často střídát činnosti, zařazovat různé pohybové aktivity, volit jednoduché texty.

3. května 2012

Děti dnes byly hodně unavené, zřejmě vlivem počasí, bylo strašně horko.

Více času, než jsme předpokládaly, nám zabralo „naše kotviště“, ale posádku práce bavila a na kotvách si dala záležet. Nestihli jsme tedy opět vše, co jsme s Táňou plánovaly.

Ukazují se velké rozdíly mezi dětmi – pro některé je práce příliš lehká, pro jiné příliš těžká.

10. května 2012

Aktivity v dnešním klubu jsme záměrně zaměřily více herně a zároveň tak, abychom rozvíjely to, co dělá dětem velké problémy: schopnost soustředit se, vyjadřovat se a klást otázky.

Do úvodních aktivit jsme zařadily pohádku, kterou si vymyslela Liliana a na minulé schůzce už nám ji nestačila vyprávět. Pohádka se poněkud protáhla, ale děti poslouchaly celkem pozorně, a tak jsme Lilianu nepřerušovaly. Patří k těm dětem, které ostatní trochu převyšují, mohla by ostatní inspirovat svými vypravěčskými schopnostmi. Teprve když se pohádka začala měnit na horor, ukončily jsme ji a hned si připomněli, že pohádky máme rádi hlavně proto, že většinou končí dobře.

Opět jsme měly plán moc naplněný. Nestihli jsme vše, co jsme měly s Táňou naplánováno. Nedošlo na hru *kdo jsem* a na *popcorn*. Škoda, snad příště.

I při hře *pexeso* měly děti problém se soustředěním. Nejhuře je na tom asi Michal a Adélka. Adélka se s chutí zapojí do všech aktivit, ale vydrží jen chvíli. Michal chodí strašně rád, na schůzky se těší, kdykoli mě vidí na chodbě, letí ke mně a říká, že se těší na čtvrtek. Ale při schůzkách mám pocit, že je myšlenkami pořád někde jinde, že ho nic nezajímá. Co s tím? Slíbil, že na příští schůzku nám přinese ukázat knížku, kterou právě čte, tak uvidíme.

Děti moc bavil *kufr*, i když byl pro některé zároveň nejobtížnější, hlavně když byly v roli nápovědy. Můžeme zařazovat častěji.

Foto: O. Polák

17. května 2012

Pocit uspokojení.

Děti se podařilo krásně podchytit, příšerka je zaujala, popustily uzdu své fantazii, zvláště Liliana se vytáhla. Její příběh o ředitelce neměl chybu. Text děti pochopily, děj předvíдалy na základě toho, co už věděly. Dařila se i spolupráce při skládání mapy příběhu a přiřazování textu. Myslím si, že je to zatím nejvydařenější schůzka.

31. května 2012

Nic moc, nemám dobrý pocit. Sice mě hodně potěšil Míša, který konečně nebyl apatický a pěkně se zapojil. Ale zase mně vadilo Martinovo chování, docela narušoval práci rádoby vtipnými připomínkami.

Děti bavilo kreslit příšerku a vymýšlet k ní příběh, ale ve skutečnosti příběh vymyslel jen Míša. Asi jsme u toho měli ještě chvíli zůstat a rozebrat to. Nebo jsme možná špatně zadaly úkol. My je vlastně naváděly, aby napsaly, jak se jmenuje, kde žije, co jí a příběh se nám v tom někam ztratil. Nebo jsme jim jako první měly přečíst příběh svojí příšerky, aby pochopily, co chceme.

Hlasité čtení všech bylo zdlouhavé a pro ostatní nezáživné, nevnímali. Snad jen Martin ano. Takže pro cíl „pochopení textu“ nepoužitelné. To máme pro příště.

Děti byly spokojené, líbilo se jim, ale myslím si, že jsme z nich toho moc nevyždímaly.

Je nutné vždy něco vyždímat? Není důležitější, že děti odcházely spokojené a těšily se na další schůzku?
(Ivana Sixtová, vedoucí klubu v Rokycanech)

A na závěr – pár slov o dětech

Petr – člen jednoho ze slánských klubů

Petr k nám do klubu chodí od samého začátku. Když jsme se s ním poprvé setkali, byl to tichý, zakřiknutý kluk, který se styděl mluvit. Péta má vývojovou dysfázii. Dost často mhouřil při čtení očí, až jsme přišli na to, že potřebuje brýle. Velmi se za ně styděl. Nerad si půjčoval knížky a moc se nezapojoval do soutěží.

V současné době je to velmi aktivní kluk, který rád soutěží, brýle nosí s hrdostí a půjčuje si knížky, které čte. Čtení se pomalu zlepšuje a čte se zájmem. Mám nám na Pétu v klubu letos nezbylo místo, protože nám zapomněl odevzdat přihlášku a zájem byl opravdu veliký. Vzali jsme ho jako 14. a vím, že jsme udělali dobře. Klub mu moc prospívá a Péta, ač je to malý kluk, si toho opravdu moc váží.

(Pavla A.)

Respekt nebolí

Iva Jánská

Vzdělávací program Varianty společnosti Člověk v tísni vás u příležitosti zakončení projektu **Respekt nebolí**

zve na společné setkání škol, neziskových organizací a odborníků v oblasti vzdělávání

Výuka o lidských právech nebolí

Setkání se bude konat v pátek **1. března 2013** v prostorách **KC GreenPoint Praha** (Dvoulétky 529/42, Praha 10).

Těšit se můžete na panelovou diskusi, workshopy a ukázky lekcí, animací, komiksů a dalších výstupů projektu *Respekt nebolí*.

Bližší informace získáte na e-mailové adrese: tomas.habart@clovekvtsni.cz,

anebo na telefonním čísle: (+420) 222 350 817.

Podrobný program akce naleznete na: www.varianty.cz, nebo na: www.respektneboli.eu.

Lze o lidských právech vyučovat poutavě, tvořivě a interaktivně? A dokonce za využití sociálních sítí a dalších hitů mezi dnešními studenty? Ano! A ani to moc nebolí.

Důkazem může být projekt *Respekt nebolí*, v jehož rámci vznikl i stejnojmenný multimediální výukový materiál pro žáky a pedagogy středních škol. Řada mate-

riálů, které v něm naleznete, je ale využitelná i pro druhý stupeň ZŠ. Věříme, že díky nim si žáci a studenti snáze osvojí nejen znalosti z oblasti lidských práv a rovných příležitostí, ale zároveň získají kompetence potřebné k tomu, aby se mohli sami aktivně podílet na pozitivních změnách ve společnosti.

Na novém webu www.respektneboli.eu jsou k dispozici nejenom úvodní texty k jednotlivým oblastem lidských práv, ale také čtyři desítky metodických listů pro přímou práci se třídou. Ty vznikly na základě reálných lidských příběhů, které jsou do lekcí zahrnuty formou textů, komiksů, audionahrávek, krátkých animací a videí. Všechny listy vycházejí z dlouhodobě ověřených postupů kritického myšlení. Autorkou převážné většiny výukových lekcí je Nina Rutová, lektorka programu *Čtením a psaním ke kritickému myšlení* a garantka projektu *Média tvořivě*. Jednu z lekcí vám na ukázkou nabízíme i v tomto čísle *Kritických listů*.

Celý materiál je rozdělen do 12 základních tematických oblastí (Obecný úvod o lidských právech, Média a informace, Náboženství, Občanství, Rodina, Stát, Trh, Volný čas, Vzdělání, Zaměstnání, Zdraví a Životní prostředí), přičemž inspirací pro toto členění nám byla struktura *Listiny základních práv Evropské unie* a jednotlivé *Rámcové vzdělávací programy (RVP)*.

Na projektu se kromě lektorů vzdělávacího programu Varianty (Člověk v tísni, o. p. s.) podílelo také 12 partnerských středních škol z celé České republiky. Pedagogové se mj. zúčastnili cyklu workshopů